

DEVLET VE YURTTAŞLIĞIN FONKSİYONEL DEĞİŞİMİ

Yrd. Doç. Dr. Numan Durak AKSOY*
Dr. Halis Adnan ARSLANTAŞ**

ÖZ: Tarihsel süreç göz önüne alındığı zaman devlet kurgusunun genel anlamda kabul gören haliyle üç ögesinin var olduğu görülmektedir. Bunlar sırasıyla toprak, ulus ve egemenliktir. Bu ögelerin eksik olduğu bir yerde devletten söz edilemez. Bunun en önemli göstergesi sömürge tanımında ve onların politik örgütlenmelerindeki egemenlik anlayışlarında aranabilir. Modern zamanın devlet kurgusu ve bu kurgunun kabul görmüş yurttaşlık dinamiğinde meydana getirilmeye çalışılan değişimin liberal yorumu bu nedenle önemlidir. Söz konusu bu önem, bu çalışmada betimleyici metodun kullanılmasıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Yurttaşlık, Yurttaşlık Dinamiği, Değişim,

The Functional Chance of the State and Citizenship

ABSTRACT: Considering the historical process, the formation of a state has three generally accepted prerequisites. These are, respectively, the land, nation and hegemony. The lack of these elements makes it possible to speak of a state. The most significant indication of this may be found in the definition of colonization and in the concept changes in contemporary state formation and its accepted dynamics of citizenship is a significant issue. This study deals with the issue by using a descriptive methodology.

Key Words: State, Citizenship, Change.

GİRİŞ

Devlet, Arapça 'd-v-l' kök fiilinin mastarıdır. Semantik bakımdan anlam değişimine uğrayabilen bu kelime, ekonomik sahipliğin el değiştirmesini ve artı ekonomiyi dile getirirken "dület", iktidar kazanmayı ifade ederken de "devlet" şeklinde okunmuştur. Bu şekildeki devlet tanı-

* İnönü Ünv. Eğt. Fak. , ndaksoy@inonu.edu.tr

** İnönü Ünv. İlahiyat Fak. harslantas@inonu.edu.tr

mı insan algı biçimlerindeki değişmelere göre tekrar anlam değiştirebilmiş ve bu kez de, hâkimiyetin dönüşümlü olarak el değiştirmesi, gücün elde tutulması, siyasal otorite ve yapı anlamları için kullanılmıştır (Davudoğlu 1994: IX/235). Devlet kavramının semantik anlam değişimini Orta Çağ Avrupa devlet tanımlama biçimleri içinde geçerlidir. Devlet Orta Çağ Avrupa'sında da modern şekli ile doğmadan önce, *respublica*, *regnum*, *civitas*, *dominium*, *imperium*, *potestas*, *status*, *royqume* ve *relm* gibi faklı şekillerde ifadelendirilmiştir (Birsin 2004: 10-13).

Eski Yunan'da devlet kurgusunu kendine inceleme alanı olarak seçen düşünürler bu kurguyu felsefi ve analitik olmak üzere iki metotla ele almışlardır. Felsefi soyutlama metodunda devlet 'ütöfik' ve 'ideal' bir düzlemde ele alınırken (Bayraklı 2000) analitik soyutlamada yaşayan devletlerin analizi yapılmıştır. İlk metodun kurucusu Platon ikincisinin ise Aristoteles'tir. Aristoteles devleti kendisini meydana getiren en küçük birime kadar ayrıştırmayı önermekte ve böylelikle devleti oluşturan en küçük birimleri birbirlerinden ayrıştırıp bağılı oldukları ana ilkeler bazında ortaya çıkarmaya çalışmıştır (Aristoteles 2000: 7). Bu çaba bize, Aristot'un yönteminin deneysel olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Yani gerçek ilintiler ile keşfedilmek istenmektedir. Platon için ise böyle bir şey söz konusu değildir.

Kültürel yapı ve bunun sonucu kavramlara yüklenen anlam farklılıklarına bağılı olarak devlet, yurttaşlık ve egemenlik gibi kavramların kurgulanış biçimleri incelenirse farklı yorumlama biçimleri ve bu farklı yorumlama biçimlerinin de genel evrensel kavramlar arayışı içinde olduğu görülecektir. Bunun nedeni toplumsal değişme kavramı¹ ile devlet kurgusunun dönüşümü arasındaki yakın ilişkidir. Söz konusu dönüşüm dikkate alındığında devlet kavramının tanımlanmasında insanı devletin öznesi yapan (Sevinç 2004: 51) ve zengin-fakir çatışmasına rağmen demokrasiyi (Lipson 1984: 23) en zevk verici hükümet biçimi olarak gören (Mayo 1964: 22) ve bu görüşünde de özgürlükleri sisteminin içinde barındıran Platon'un "İdealari" bir başlangıç olmuştur. Bu nitelik belirlemesi içerisinde devlet, bireyi önceleyen eğitim ve ahlak organı olarak var olacak ve "tabii haklar" kavramıyla demokratik fikirlerin gelişimine katkı sağlayacak (Narlı 1998: 128) ve başında da bilge krallar ya da filozofların bulunması gerektiği dile getirilerek (Gökberk 1996: 67) yönetimin mutlak otoriteye sahip olması gerektiği savunulacaktır (Arslan 1994: 169-171). Bu savunma kur'a sisteminin ileri sürülmesiyle de desteklenecek ve

¹ Toplumsal değişme, toplumun yapısını oluşturan sosyal ilişkiler ağı ve bu ilişkileri belirleyen kurumların geleneksel yaşantılarının kırılmaya uğramasıyla kabuk değişimidir. (Ficher 1994: 170).

ahenkli bir şehrin ortaya çıkabilmesinin şartı olarak herkesin kendisine uygun işlerle uğraşması ve sınıfların kendilerine düşeni yerine getirerek örgütlenmeleri ve üretim işlevini yerine getiren halkın devlet yönetimine katılmaması, bunun yerine diğer iki sınıfın ihtiyaç duyduğu üretimi gerçekleştirmeleri gerektiğine (Platon 1998: 102) vurgu yapılacak, kişisel yönetimin disiplinliliğiyle halk yönetiminin sağlayacağı özgürlüğün devleti dengesiz ve kötü durumdan kurtarması bir çıkış yol olarak kabul edilecektir (Şenel 1996: 155-159).

Yukarıda dile getirilen devlete yönelik bakış açısı, devletin iyi bir amaçla kurulmuş topluluk olarak tanımlanmasına (Aristo 1990: 9) kadar uzanmış ve çoğunluk ilkesiyle kurgulanması gereken en geniş organizasyon olarak yukarıda dile getirilen tanımlamalardan farklılıklarla dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm devlette yasaların çok sayıdaki üyelerden oluşan organlarca yapılması gerektiği, herkesin yönetime katıldığı yönetim biçiminin en iyi yönetim biçimi olduğu, bu katılımın bir hak olduğu, bu hakkın da demokrasi ile gerçekleştirilebileceği düşüncesiyle dillendirilmiş ve halkın çoğunluk olduğuna vurgu yapılarak halkın bir araya geldiği zaman azınlık olandan daha iyi olabileceği ileri sürülerek bunun nedeni de çoğunluğun bozulmasının azınlığa göre daha zor oluşu ve halkın bir araya geldiği zaman seçkinlerden üstün olacağı fikri (Kışlalı 1995: 199) ile desteklenmiştir. Böylesi bir süreçte demokrasi için gerekli ilkeler ileri sürülmüş olmuş ve bu ilkelerle; yurttaşların devlet yönetimine seçilmesi gereği, netice de her bireyin herkesi ve herkesin de her bireyi yönetmesi, atamalarda kura yönteminin kullanılması, bütün kamu makamları için görev sürelerinin kısa olması, üyeleri yurttaşlar arasından seçilen jüri mahkemelerin bulunması, ülkede en üstün egemen gücün meclis (Ekklesia) olması, devlet görevlerinde çalışanlara düzenli ücret ödenmesi, kamusal görevlerde süreklilik olması (Aristo 1990: 181) dile getirilmiş ve böyle bir yapılanmayla devlet güçlerinin dengeleneceği ve devletin bu biçimde karışıklıktan kurtulacağı (Turan 1998: 128) düşüncesi geliştirilmiş olmaktadır. Geline süreçte devlet, sadece yönetim ve egemenlik kurgusu olarak görülmemiştir aynı zamanda da vatandaşlarına iyi bir hayat sağlamakla mükellef olarak kabul edilmiş ve kabullenişte de orta sınıf ve ekonomik faktör önemli bir yer edinmiş, aşırı zenginlik ya da fakirlik hali siyasal istikrarsızlık için geçerli bir neden olarak görülmüştür (Mayo1964: 44). Sözü edilen bu nitelikler modern devletin doğuşu ve modern devlette halkın iktidar sürecindeki belirleyici özelliğinin ortaya çıkarılması ve bürokrasinin kurgulanması bakımlarından yol gösterici nitelikleri ile dikkat çekici, devletin teşkilatlanmış, toplumun da sınıfsal düzene geçişinin önemli göstergesidir.

Orta Çağ'da Devlet ve Yurttaşlık

Devlet kurgusunun dönüşüm süreci Eski Yunan'dan sonra ortalama bin yıllık bir dönemi kapsayan Orta Çağ'da da devam etmiştir. Bu dönemde teokratik yöntem esas alınmış ve aşkın bir kaynağın iradesinin devlet kavramı için hareket noktası yapılmıştır. Bu yapılanmada güçlü senyörlükler ve kilise her yönü ile egemendir ve dolayısıyla "güç" merkezi bir konumda değildir. İktidar, senyörlükler ve kilise tarafından ortaklaşa kullanılmıştır.² Bu görünüşü H. Prenne, "kamusal otoriteyi miras haklarının bir parçası olarak algılayan, toprağın bir bölümüne sahip olarak bağımsızlaşmış otorite dağılımı" olarak ifadelendirmektedir (Pirenne 1983: 14). Görüldüğü üzere teokratik yöntemi esas alan ve aşkın bir kaynağın iradesini devletin ve bireyin doğuşunu açıklamak için kalkış noktası yapan bu dönemde devlet ve birey insanın dışındaki etkenlerin bir sonucu olarak kurgulanmıştır. Bu durumda devlet, varlık sebebi birey ya da yurttaşlar topluluğu olmayan ve bunun sonucunda da bireye ya da yurttaşlar topluluğuna karşı sorumluluk duygusunu yerine getirmede zorunluluk almayarak iktidarı sınırlandırılmayan mutlak bir güce dönüşmüştür. Böylesi bir sistemde bir kurgu olarak devlet aygıtının kazanımları ile ona bir takım sorumluluklar ile bağlı olan birey ya da yurttaşlar topluluğu arasındaki ilişki, tarafların karşılıklı kazanımları penceresinden bakıldığında sürekli olarak devlet aygıtının yanında yer almakta ve böylece birey, devlet kurgusunun varlığının devamına hizmet eden bir araç durumuna (Arsel 1964: 14) düşmektedir.

Latince (civis) ve yunca (polites) kökleri itibari ile yurttaş, en basit anlamda politik bir topluluğun üyesi demektir. Özellikle eski Yunan'da şehir devletinde yurttaş; kölelerden ve meteklerden, yani yavancılardan ayrıcalıklı olarak şehrin politik hayatına katılma hakkı olan katılmayı ifade eden bir kavram olarak kullanılmıştır. Eski Yunan'da yurttaşların

² Orta Çağ Avrupası devleti kurgulamada farklılık yaratıcıdır ve Augustin'le bu farklılığı sergilemektedir. Augustine göre; Dünya Devletinin doğal bir hiyerarşisi vardır, Ailede otorite ve göz dinleme konusunda üyeler arasında iyi geçim, devlette kimin buyurup kimin boyun eğeceğini bilmek konusunda vatandaşların anlaşması, gökyüzü devletinde Tanrıdan yararlanmak ve Tanrı içinde zevk almak konusunda tam ve düzenlenmiş birlik, nihayet, düzene dayanan her şey için söz konusu olan dirliktir. " Burada, bu dünya ile öteki dünya, Devlet ile Kilise arasındaki keskin, ayırıcı ikilik, tarihte (civitas dei) Tanrı krallığı ile (civitas diaboli) Yoldan çıkmışların krallığının metafizik yansımasından fişkırان ikilik, dünyayı yaratış ve kurtarma ile kucaklayan Tanrının iyiliği yanında arka plâna itilmiştir. Bütün bunlar Augustin'in toplumsal düşüncesinden hareketle Orta Çağ'a yeni bir devlet anlayışının ve yeni bir adalet düşüncesinin ürünlerini getiren öğelerdir. Bkz: (Schilling 1971: 152, 153) Bu yaklaşımla din, evrensel bir görünüm ile dünyevi siyasetin önünde bir açılım sergilemiş, kilise iktidarı karşısında kralın iktidarı ikinci plana itilmiştir.

elde ettikleri katılma hakkı doğuştan kazanılan bir haktır. Yunandaki bu konum, sonraki dönemlerde politik düşünürlerin kavramlaştırmalarında etkisini göstermiştir. Örneğin, J. J Rousseau'nun politik düşüncesinde yurttaş olmanın belirleyici özelliği, bütünü bir parçası olarak var olmak; bu sayede insanın değerinin de bütüne, yani topluluğa bağlı olmak şeklinde belirmesidir (Sarıbay 2000: 86). Yunanda V. yüzyılda Polis'te yerleşmiş olup genellikle ticaret ve ziraatla uğraşan yabancılar, özgür olmalarına karşın hiçbir yurttaşlık hakkına sahip değildir. Yurttaşlık kişiye çeşitli çıkarlar sağladığından, yabancıardan bazıları çeşitli yollar ile kendilerini yurttaş kütüklerine yazdırmayı başarmışlar ve ancak bu şekilde yurttaş olabilmişlerdir (Ağaoğulları 2004: 20).

Modern yurttaşlık olgusu feodalizmden kapitalizme geçiş döneminde modern toplumun bir unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Belirli coğrafi mekânda ortak dili konuşan, ortak bir tarihsel geçmişe sahip olan etnik topluluğun, gelişen toplumsal koşullar çerçevesinde siyasal örgütlülüğünü ulus-devlet aşamasına çıkartışı ile kurgulanmıştır. Bu kurgu sonucu yurttaşlar, ortak tarihi ve ülkeyi paylaştığı gibi, ortak bir kültür kimliğini, ortak bir ekonomik yapıyı ve ortak yasal hak ve sorumlulukları da paylaşır. Bu durum yurttaşlık kimliğinin kurucusudur. Yurttaşlık kavramı yaygınlık kazandığı ölçüde daha önceleri seçici özelliği yansıtan ve kişiyi ön plana çıkaran aileden gelen statüde bir gerileme görülür. Yurttaşlık bağı aslında, diğer bütün bağları düzenleyen, yöneten ve kişisel ve özel toplumsal ilişkilerin serpilip gelişebileceği kamusal yapıyı yaratan bağıdır (Barber 1995: 270-271). Yurttaş kimliği, toplumsal yapıdaki farklı sınıfları ve grupları, farklı etnik kökenleri ulus olgusu içinde bütünleştirir. Bu bütünleşme ile her yurttaş, devletin yasaları önünde eşit hale gelebilmiştir. Siyasal icat şeklinde de algılanabilecek bu oluşum 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde egemenliğin kaynağının öz biçimini kurgulayan ilke olarak görülmüştür (Akad-Dinçkol 2000: 134-340). Bu durum insanlık için feodalizmden farklıdır ve modernleşmenin kendisidir.

Modern Çağ'da Devlet ve Yurttaşlık

Devlet kurgusu sürekli bir dönüşüm yaşamıştır. Orta Çağın ardından gelen zaman dilimi içerisinde anlam bulan Mutlak Monarşilerin de bu dönüşümde önemli etkisi vardır (Negri-Hard 2000: 116). Mutlak monarşilerle devlet, teokratik yöntemi esas alan ve aşkın bir kaynağı devlet kavramının hareket noktası yapmayan, bütünleştirici tekniklerle işleyen ve aynı zamanda insanları kurulmuş olan deneyimlerin öznelere haline getirerek denetim altına alan bir iktidar olarak yorumlanmış ve bu yorum içinde birey, iktidarın dışında ve karşısındaki şey olarak görülmemiş bilakis iktidarın birincil etkisi ve aynı zamanda da aracısı şeklinde algılanarak devletin iktidarını oluşturduğu birey üzerinden yürüdüğüne inanılan (Foucault 2004: 13) dönemlerin başlangıcını kurgulamıştır. Bu dönemde

devlet, iktidarını soyut bir temele oturtmuş, ancak, aynı iktidarı somut bir toprak parçası yani bir ülke üzerinde uygulamıştır. Şöyle ki soyut unsurun kökeninde iktidarın temelini kralın kişiliğinde bulan bu sistemde kralın somut kişiliği yanında birde soyut kişiliğinin, yani krallık kurumunun belirmesi ve iktidarın kaynağının bu soyut kişiliğe aktarılması olgusu bulunmaktadır. Somut unsuru kökeninde ise krallığın egemenliğini sürdürdüğü toprakların bir bütün olarak kavranarak "vatan" adı altında kavramlaştırılması olgusu vardır. Modern devletin ortaya çıkışında önemli aşamalardan birisi, feodal sadakat bağlarının, yani kişilere yönelik siyasi itaat bağlarının çözümlenerek yerine soyut bir iktidar kaynağına sadakat bağının, yani kurumlara yönelik siyasi itaat bağının yerleşmesidir. Böylelikle iktidarın kaynağı soyut bir temele taşınmış ve gelecekte ulus kurgusunun bu kaynakta rakipsiz olarak yer alması sağlanmıştır. Bu gelişme, egemenlik kavramının süreklilik içerir biçimde kavranmasıyla da doğrudan ilişkilidir. Bu ilişki Kilise düşüncesindeki "corpus mysticum" kavramının dünyevi bir içeriğe büründürülmesi ve dünyevi siyasi birimlerin de "corpus mysticum" tarzında bir bütün oldukları düşüncesinin yerleştirilmesi ve İmparatorluğa karşı kralın kendi krallığı içinde imparator olduğu (rex imperator) düşüncesinin yerleştirilerek kralın, Kutsal Roma-Germen İmparatoru'nun vassalı olma konumundan çıkarılması ile gerçekleştirilmiştir. Öncelikle Kilise'yi bir insan vücudu gibi kavrayan bu düşünce, bir sonraki aşamada, hükmi kişilik kavramına yakın bir kavramı ortaya çıkarmıştır. Nitekim, Aquinolu Tommaso Kilise'den bahsederken alışlagelmiş deyiş olan "İsa'nın mistik bedeni" (Corpus Christi Mysticum) yerine, küçük bir değişiklikle "Kilise'nin mistik bedeni" (Corpus Ecclesiae Mysticum) deyişini kullanmaya başlayarak bu önemli dönüşümün önünü açmıştır. Bu mistik kişilik kavramının geliştirilmesi özellikle önemlidir; çünkü ileride kralın somut maddi varlığıyla krallık kurumunu temsil eden soyut varlığı arasında geliştirilecek ayırım, bu temel üzerinde kurgulanacak ve egemenliğin soyut bir temele taşınması işleminin ön aşaması da gerçekleştirilmiş olacaktır. Birlik ve bütünlük düşüncesini içeren ve manevi kişilik edinmiş bir biçimde anlaşılmaya başlayan "corpus mysticum" kavramı, bu içeriğiyle giderek dünyevi siyasi birimler tarafından da benimsenmeye başlanmıştır. 14. y. y sonlarına gelindiğinde Fransa ve İngiltere krallıkları açıkça "corpus mysticum" olarak nitelendirilmektedir. Yukarıda tanımlanan bu düşünsel evrim de, kurumsallaşmış siyasi iktidarın, yani modern devletin ortaya çıkışı aşamasında önemli bir gelişmeyi ifade etmiştir. Ancak evrimin bir adım daha ileri götürülebilmesi için, siyasi iktidarın üzerinde yayılacağı coğrafi alanı vurgulayan "vatan" kavramının yeniden tanımlanarak "corpus mysticum" içine dâhil edilmesi gerekmektedir. Ardından, sürekli bir bütün olarak kavranan dünyevi "corpus mysticum"un başı olan kralın, bir ölümlü olmasındaki mantıksal tutarsızlığın, kralın ölümlü bedeniyle krallık kuru-

munun manevi kişiliğini birbirinden ayırarak ve egemenliğin kaynağını bu ikinci kişiliğe kaydırarak gidermek gerekecektir. Bu değişim sonucunda "vatan" kavramı krallığın bütününe vurgulayan "corpus mysticum" içine dahil edilip bir yandan kutsallık zırhına bürünürken, diğer yandan da siyasi bir içerik kazanacaktır. Böylelikle vatan, siyasi iktidarın uygulandığı coğrafi alan olarak değişen içeriğiyle, modern devlet kurgusunun içine monte edilmiştir. Vatanın siyasi anlam içeren bir değere dönüştüğünün en somut ifadesi, bireylerden vatan adına vatanın savunulması için savaşmayı ve gereğinde ölmeyi kabul etmelerini ya da yine vatanın savunulması için maddi yükümlülüklerle katlanmayı kabullenmelerinin istenmesidir. Artık bu temel üzerine modern devlet inşa edilebilecektir. Ancak bu noktada çözülmesi gerekli bir ön sorun daha vardır. "Corpus mysticum"un süreklilik içeren bütünlüğünü temsil edecek ve egemenliğin sahibi olarak ortaya çıkacak bir odağın oluşturulması gereklidir. Ölümlü kralın fiziki varlığıyla krallığın süreklilik içeren kavramsal varlığının kuramsal düzlemde ayrıştırılmasıyla birlikte bu eksiklik de giderilmiştir (Erözden 1997: 47-53). Bu iki beden Prusya kralı II. Frederich'in "devletin birinci hizmetkârı benim" cümlesi ile artık eskinin hükümdarını ulusla özdeşleştirmiş ve yetkileri ulusun çıkarları için kullanmak onun amacı olmuştur (Üçok 1967: 32). Bu amaç aynı zamanda devletin güçlenmesi için önemli bir belirleyicidir. Bu belirleyicilik, feodal dönemde kamusal otoritenin dağılışıyla tanımlanan parçalı egemenlik zincirinde (Prienne 1983: 14) denetlenebilir bir mekanizma kurularak yani egemenliği merkezileştirerek sağlamıştır. Artık modern merkezi yönetim kralların ve ardında da "self determination" siyasal fikrini hayata geçiren ulusalcılığın bir ürünü olacak (Bottomore 1987: 59) ve devlet, salt bir terimin ötesinde kurumsal niteliği ile ele alınan ve öyle de ele alınca da, kendisini belirleyen ve hatta onu varlığı zorunlu olarak tanımış hukuki bir aygıtla dönüştüren pek çok mekanizmayı kurgulayacaktır (Althusser 1989: 23).

Devlet kurgusu içerisinde gerek birey, gerekse egemenliğin tanımlanması da kurgunun kendisi gibi farklı değişkenlerden etkilenecek dönüşümler yaşamıştır. Egemenlik kavramını ilk defa kullanan ve onu teori haline getiren ünlü Fransız hukukçusu Jean Bodin olmuştur. Bodin, devleti, bir çok ailenin ve bu ailelere ait olan şeylerin, hakim erk tarafından adaletle yönetilmesi şeklinde açıklamıştır. Böylelikle devlet hukuka uygun ve meşru bir kurum olarak meydana çıkacak ve iktidar, hukuk üzerine dayandırılan temel ilke olarak egemenlikle anlamlı hale gelecektir. Ona göre egemenlik mutlak ve sürekli bir güçtür. Değişen yönetimlerle değişmemelidir. "Jean Bodin on altıncı yüzyılın sonlarına doğru yayımladığı; "Devletin Altı Kitabı" (Les Six Livres de la Republique) isimli eserinde egemenliği, ülkede yaşayan bütün insanlar, bütün vatandaşlar ve tebaa üzerinde kanunla kısıtlanmayan en üstün iktidar olarak tanımlamak-

ta ve egemenliği tek, bölünemez ve devredilemez olarak görmektedir. Başka deyişle belli bir ülke üzerinde ancak tek bir egemen kudret olabilir ve bu egemen kudret bölünemeyeceği gibi başkasına da devredilemez (Schilling 1971: 214-218).

On sekizinci yüzyıl sosyal teorilerin Fransızlığıyla önemlidir ve bu anlamda politik teori retoriğinin ilk anlamlı oluşumu Montesquieu (Öl. 1755) ile gerçekleştirmiştir (Hawthorn 1976: 14, 15). Montesquieu, çağdaş Siyaset Biliminin öncülerindendir ve cumhuriyetçi teoride bir aksi-yom halini alan güçler ayrılığı ilkesini, (güçlerin anayasal ve kurumsal olarak üç ana dala ayrılmasını, yasama, yürütme, yargı)savunmuştur (Althusser 2005: 119-122). Montesquieu'ya göre bu üç gücün tek bir merkezde toplanması tiranlığın özünü oluşturmaktadır ve bu nedenle de bu üç güç, her biri diğeri üzerinde frenleyici bir işlev gören ayrı kurumlara verilmelidir. Ancak bu şekilde kuvvetin kuvvetle durdurulması ve özgürlüğün gerçekleştirilmesi söz konusu olabilir. Aksi halde, kendisine engel olabilecek bir güç bulamayan yöneticinin, özgürlükleri çiğneyip yetkisini aşmasının önüne geçilemez (Kışlalı 1995: 199). “Kanunların Ruhunu”nda Montesquieu, İngiliz kuruluşlarını incelemiştir (Montesquieu 1998: 335) ve İngiliz anayasasından hayranlıkla söz ederek anayasal monarşiyi salık vermiştir (Parkinson 1993: 111). Montesquieu'ya göre, halk bazı bakımdan yöneten bazı bakımdan da yönetilendir. Ona göre halkın büyük bir devlette bir yasama organı içinde toplanması olanaksızdır. Bu nedenle halk, kendisinin doğrudan yapamayacağı işleri yapmak için temsilcilerini seçmek zorundadır. Montesquieu ve Rousseau'dan birkaç kuşak sonra, temsil, demokratik devletin ölçüğü üzerindeki antik çağa özgü sınırları kaldıran ve demokrasiyi hızla ortadan kaybolan kent-devletlerine uygun bir öğretiyi olmaktan çıkarıp modern çağın büyük ulus-devletlerine uygulanabilir bir öğretiye dönüştüren bir çözüm olarak demokratlar ve cumhuriyetçiler tarafından yaygın bir kabul görmüştür (Dahl 1996: 2-35).

XVII. Yüzyılda sosyal sözleşme kavramı devlet, birey ve egemenlik konularında son derece önemli bir içeriğe sahiptir. Modern Çağ'da düşünürlerin savunduğu Sosyal Sözleşme teorisi devleti bireyin akıl ve muhakemesinin bir tezahürü olmak üzere fertler arasında açıklanan karşılıklı arzu ve isteklere, onların iradeleri arasında gerçekleşen anlaşmaya dayandırmaktadır (Özçelik 1984: 28-29). Jean Jack Rousseau “İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin kaynağı” ve “Toplumsal Sözleşme” adlı çalışmalarında devlet ve hukuk konusunda temel görüşlerini dile getirmiştir. Rousseau'ya göre, hiç kimsenin diğeri üzerinde doğal bir otoritesi yoktur. Kuvvet de bir hak yaratmaz. Meşru otoritenin kaynağı ancak anlaşma olabilir. Sözleşme ve anlaşmalar insanın özgürlüğünden vazgeçmeyeceği anlaşmalar olmalıdır. Sözleşmeye katılanların kişisel varlığı yerine bu sözleşme ile manevi ve kolektif bir bütün oluşturulur. Bu kolektif bütün

birliği kişiliğini, hayatını ve iradesini de bu sözleşmeden alır. Bu kolektif kişilik devlettir. “İnsanlar Arasındaki eşitsizliğin temelinde insanların doğal durumlarından ayrılmalarının ve bunun sonucunda da mülkiyet kurumunun yaratılması vardır.” Rousseau, doğal olarak var olmayan eşitsizliğin, insanların akli ilerlemelerinin mülkiyetin ve kanunların yerleşmesi ile gücünü artırarak sabitleşeceğini ve yasallaşacağını dile getirir. Böylesi bir duruma çözüm önerisi olarak yaşam ve mülkiyet haklarını eşit derecelerde garanti altına alacak bir örgütlenmenin mutlaka olması gereklidir (Rousseau 1990: 156).

Aynı şekilde sosyal sözleşme teorisinin diğer önemli ismi olan Hobbs’a göre devlet bireysel güvenlik amaçlı bir kurgudur. Devletin bireysel amaçlı bir güvenlik kurgusu olması onun mutlak itaat edilmesi gereken olma konumunu sarsmaz. Devlete mutlak itaat esastır. Çünkü devlet mutlak itaat edilmesi gereken tek egemen kuvvettir (Hobbes 1992: 127). Modern teorisinin kurucuları kabul edilen Hobbes, Rousseau gibi düşünürler birbirinden farklı siyasal modeller önermiş olsalar da ortak amaçları siyasal gücün ve egemenliğin halkta olduğunu kanıtlamaya çalışmaktır (Okandan 1966: 67).

Yakın Çağ ve Çağımızda Devlet ve Yurttaşlık

Devlet kurgusu gelinen bu zaman dilimi içerisinde varlık nedeni özgürlük olan, temeli kendisini irade olarak gerçekleştiren aklın gücü olarak kabul edilen ve yine akla uygun olarak kendini bilinçli bir şekilde yeryüzünde gerçekleştirmesiyle ahlaki idea'nın gerçekliği, özün ve varlığın bütünlüğü olarak (Piriştine 2005: 195-214) kavramsallaştırılarak Hegel’le farklı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu şekilde oluşturulan kavramsallaştırmada devletin gelişimi, bireysel bilincin gelişimi ve özgürlüğün gerçekleşmesi, tarihin diyalektik sürecinin sonu (Berlin 1999: 487-488) (Günümüzde yaygın olan bir görüşü şeklinde Fukuyama'nın Tarihin Sonu tezinin temel dayanağı) olarak kendisini ortaya koyacaktır. Söz konusu bu bütünlük içinde devletten ayrı bireyin hiçbir anlamı olmayacak ve devlet nesnel akıl olduğu için bireyin kendisi, onun bir üyesi olarak, nesnellığe, gerçek bireyselliğe ve ahlaki bir yaşama sahip olabilecektir. Devlet, akıl olması nedeniyle de sahip olduğu her türlü değeri insana verecek, bilinçli bir sözleşme ile yapay olarak birleşen ayrı ayrı bireylerin bir toplamı olmayacak, aksine üyelerinin onun aracılığıyla ve onun için var olduğu tanrısal rasyonellik (Redhead 2001: 3) olarak kabul edilecektir. Devleti içinde özgürlüğün hukuk tarafından düzenlenmesi gerektiği ve devletin maddî ve manevî gelişmesi için kendi kendine yetebilmesinin zorunluluğu bu dönem içinde önemli bir kabul görmüştür. Böyle bir kabulün en önemli şartı da “kapalı ticaret devlet”inde aranmıştır. Bu anlayışa göre, zorunlu ve gerekli olan ham maddeleri bulabilmek için gerektiğinde devlet sınırlarını doğal sınırlarına kadar genişletilebil-

meli ve bunun için de zorunlu sayılacak bir savaştan kesinlikle kaçınılmamalıdır. Bu nedenle, liberal anarşizmi ve merkantilist düzenlemeleri aşarak ekonomik rasyonalizme ulaşmak zorunludur. Devlet ekonomik bir komünite görünümünde ve ulusal toplumu coğrafi sınırları içinde birleştiren güçlü bir devlet olmalıdır. Bir toplumun hedefine ulaşabilmesi, özgürlüğün hukuk tarafından düzenlenmesi koşuluna bağlıdır. Ulusal bir toplum devletten öncedir ve bir anlamda devlete üstündür. Devlet, ulusal toplumu kapsadığı ölçüde mükemmelliğe ulaşacaktır. Ulusal toplumun devlete dönüşmesi ile kişi yurttaş niteliğini alacaktır. (Göze 1983: 279-282).

Yakın Çağ'da ve günümüzde devlet kurgusunu dönüştürücü yaklaşımlar önemli bir çatışma alanı yaratmıştır. Örneğin devlet, zafer kazanmış bir insan grubunun yendikleri üzerindeki egemenliğini bir düzene bağlamak ve kendini, içten gelecek ayaklanmalara ve dıştan gelecek saldırılara karşı güvenceye almak amacıyla yendiği gruba zorla kabul ettiren bir toplumsal kurum olarak da kabul edilmiştir. Bu toplumsal kurumda egemenliğin sonul amacı, yenilenlerin yenilenler tarafında ekonomik alanda sömürülmesinden başka bir şey değildir. Zaten tarihte bilinen hiçbir devlet başka bir biçimde doğmamıştır (Openheimer 1984: 40). Bu yaklaşım biçiminde ekonomik ögenin "son kertede" belirleyici olduğu çok açıktır. Devleti, "üretimi denetleyen sınıfın ekonomik ihtiyaçlarının oldukça yoğunlaşmış bir biçimdeki somutlaşmış hali olarak niteleyen tarihsel gelişim ekonomik güçlerin ürünü olarak değerlendirmektedir. Hukuki ve politik üst yapı bu argüman üzerinde yükseltilmiştir. Bu üst yapı belli bir sosyal bilinç şekline tekabül etmiş bu anlamda maddi hayatın üretim tarzları sosyal, politik ve manevi yaşam tarzlarını tayin etmiştir (Sorokin 1994: 90-91). Bu argüman Marx'ın, "Alman İdeolojisi" ile aynı içeriği paylaşmaktadır. Marx, Alman İdeolojisinde modern devletin tarihsel evrimini, işbölümü ile üretim tarzı temelinde açıklamaktadır. Bunlar, işin giderek uzmanlaşma ile bölünmesinden ortaya çıkan ayrı yönetim alanlarıdır. (hukuk, ordu, polis, kamu hizmetleri) Bu yönetim alanları, bir ulusal birlik duygusunu, sınıf mücadelesini ve uzlaşmaz maddi çıkarları gizlemeye çalışan "hayali bir cemaat" duygusu yaratmıştır. Neticede devlet, hakim bir sınıf bireylerinin ortak çıkarlarını dayatma biçimidir (Swingewood 1998: 211-218).

Tarihsel süreçte devletin bir sınıf yapısı olarak görüldüğü düşünüş biçimlerinin farklı temsilcileri yok değildir. Bu düşünüşün sahipleri devleti, yukarıda geçen yaklaşımla içerik olarak aynı tarzda; bir sınıfın diğer sınıfları egemenliği altında tuttuğu örgütlenme şekli olarak görmüş ve devleti tek uğraşı yönetmek olan ve bu uğraşısını gerçekleştirme adına insanların iradesini zoraki baskı altında tutan ve bunun içinde hapishaneler, ordular gibi özel kurumlara ihtiyaç duyan insanların ortaya çıkması

ve çelişkiler üzerine oturtmuş zaman olarak da ilk kez de köleci toplumlarda geliştiğini ileri sürmüşlerdir. Bu örgütlü yapının işlevi, köle sahiplerinin köleler üzerindeki egemenlik haklarının sürdürülmesi için kurgulanmıştır. Devlet, özel mülkiyetin olmadığı Asya toplumlarında gelişmiş ve fonksiyonu da burada gruplaşan toplulukların ortak çıkarlarını korumak (Moore 1998: 16-18) olarak tanımlamıştır.

Yurttaşlık Dinamiğinin Değişen Fonksiyonu

Modern zamanlarda kurulan devletin kendi egemenliği altında belli topraklarda merkezi bir yönetimle yurttaşlarını türdeşleştirme çabası ve bu türdeşleştirmeye yönelik itirazları yok etmek gibi bir kurgusu vardır. Bu kurgu, modern zamanın devletin diğer devletler kompleksi içinde yer alan sınırları çizilmiş belli bir alan üzerinde idari bir tekeli sürdüren, yönetim, yasa ve iç şiddet araçlarının doğrudan denetimi ile yaptırım altına alınan kuramsal yönetim biçimleri öbeği (Giddens 2000: 208) oluştundan kaynaklanır. Bu temelde yurttaşlar, modern zaman devlet yapısı içerisinde yasalar çerçevesinde görevlerini yerlerine getirecekler ve yukarıda belirtilen esaslar çerçevesinde “karşı koymadan” nitelik bakımından farklı hükümetlerin siyasal davranışları altında yönetileceklerdir. Bu durum on dokuzuncu yüzyıl da tamamen uygulanırken yirminci yüz yılın son otuz yılında devlet yurttaş ilişkisinde ve devlet uluslar arası örgüt ilişkilerde farklılaşmalara sahne olmuştur. Bu farklılaşmaların neticesinde geline genel kanı ise modern zaman devletin günümüzde “aşınmaya” uğradığı yönündedir. Bu yeni durum yeryüzünde yüzyıllarca geçerli olan bir devlet modelini ve bu modeli kurgu olarak yaşayan bir çok birleşmiş milletler ülkesini yakından ilgilendirdiği için önemlidir ve tartışmalara neden olmaktadır. Bu tartışmaların olması modern zamanın devlet modelinin başarısızlığı ya da iyi bir model olmayışı anlamına gelir mi? Bu sorunun yanıtı elbette ki hayırdır. Çünkü günümüzün güçlü devletleri de modern birer devlettir. O halde sorun nereden kaynaklanmaktadır? Kısaca bu sorunun cevabı, modern zamanın devletin kurgulanması sürecin katkısı olan kapitalizmin kurgulayıcı özelliğinde (Wallerstain 1974: 15) aranmalıdır.

Mekana bağlı olarak gerçekleştirilen yurttaşlık bilinci ve ulusal kimliğin nasıl gerçekleştirileceği konusu (Honson-Ekiert 2003: 23) devletin değişen fonksiyonunun tartışılması gibi küresel süreçte sürekli tartışmalara neden olmakta, bunun nedeni de, devlet ve onu temsil eden egemenle yurttaş arasındaki eşitsizliğin devletin ve egemenin, mutlak ve sınırsız olarak güçlü olan taraf olarak kabul edilmesinde aranmaktadır (Ağaoğulları-Akal-Köker 1994: 264). Egemene bu anlamda ağırlık vermek liberal yorum için pek söz konusu değildir. Liberal yorum, bireye verdiği eylem genişliğini sadece egemeni değiştirmekle sınırlamaz. O bireyin hükümet biçimini de değiştirebileceğini var sayar. Bu haliyle liberal

yorum, devletin, yurttaşın yaşam, mal ve özgürlüğünü koruyan bir araç olarak algılanması gerektiğini ve aslında bunun da devletin varlık nedeni olduğunu ileri sürer (Held-Mc Lennan 1987: 37). Amittay, B. Jakob bu konuyla ilgili olarak siyasal düşünceler tarihi adlı çalışmasında John Lock' dan şöyle bir nakil yapar. *“Devletin sınırlı faaliyet alanları olmak zorundadır. Devlet bu sınırlı alanları aşmamalı, özel ve toplumsal ilişkilere karışmamalıdır. Devlet bireylerin mülkiyet, yaşama, çalışma vb. haklarını korumak için bireylerce kurgulanmıştır ve gücü sınırlandırılmıştır. Bunu gerçekleştirmenin yolu ise kuvvetler ayrılığı ilkesidir. Bu ilke ile devletin faaliyet alanları sınırlandırılmış ve devlet sınırlarını aşmamış, özel ve toplumsal ilişkilere karışmamış olur”* (Amittay 1983: 177). Çünkü birey-devlet ilişkisinden kaynaklanan eşitsizlikte birey tamamen güçsüz ve devlete bağlı değildir. Birey öncelikle kendi yaşam hakkına sahiptir. Eğer yaşam hakkı tehlikeye girecekse ya da suçu affedilmeyecekse suçunu itiraf etmeme hakkına sahiptir. Egemen istediği için askerlik görevini yapmak zorunda da değildir. Bir savaş durumunda öldürme ya da ölme eylemine girmek kendi isteğine bağlıdır. Sadece egemen istedi diye bunlar yerine getirilmeyebilir. Birey bu hakkını “gerçek özgürlükleri”nden almaktadır (Hobbes 1992: 160). Kısaca, yasal düzenlemeleri bu anlamda uyulması gereken kurallar bütünü olarak görmemelidir. Bu konuda bireyselliğin motivasyonel özelliklerinin sosyal öğrenme ile biçimlendirildiği (Giddens 1980: 286) adeta reddetmektedir. Modern zamanın devletin kurgulanmasında ekonomik katkısıyla dikkat çeken İngiltere'nin On sekizinci yüzyılda askeri uygulamadaki cinsiyet, kahramanlık ve sürekli bir düşman tehdidini kullanması ve tehdit'e dayalı olarak her erkeğin askere çağrılmasına olanak tanıyan yasal düzenlemeyle ordusunu kurmuş olması ordunun da o dönemlerde aynı zamanda da bir yurttaşlık okulu konumunda (Erözden 1997: 115) olması bu anlamda pek manidar görülmemektedir.

Şimdiki zamanda Liberalizmin yurttaşlık konusunda ileri sürdüğü iki yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımın birincisi şudur. Kültürel azınlıkların talepleri insan haklarının tam olarak uygulanmasıyla karşılanabilir. Demokratik devletin görevi, yurttaşlara din, dil, etnik köken, kültür ayrımı yapmaksızın eşit muamele etmek aynı hakları tanımaktır. Dinsel inanç nasıl kişinin özel hayatını ilgilendiren bir konuya, etnik kültür de aynı şekilde kişinin özel hayatını ilgilendirir. Yurttaşlara tam bir din ve vicdan özgürlüğü tanındığı gibi dilini ve kültürünü serbestçe kullanma ve geliştirme hakkı tanınmalıdır. İkinci yaklaşım ise, kültürel azınlıkların taleplerinin karşılanması açısından temel bireysel hakların tanınması yeterli olmadığı şeklindedir. Ayrıca bazı kolektif hakların, grup haklarının da tanınması gerekir. Bu kolektif haklar, azınlık gruplarını kültürel asimilasyona karşı korumalıdır. Ancak bunlar azınlık kültürleri mensuplarının bireysel hakları (örneğin çoğunluk kültürüne intisap etmeyi seçme hakkı

ile) ve öteki demokratik ilkelerle çelişemez. Bu ilişkinin temel belirleyicileri zenginlik, toplumsal konum, cinsiyet ve dinsel inançlar değildir. Bu şekildeki yurttaş yorumu, ulus'u parçalayan yönü ile "aşındırıcı", bütünden kopardığı parçayı kendi içerisinde bütünleştirmesi bakımından da modern devletin yurttaş kurgulama uygulamalarına uygun bir nitelik sergileyicidir. Ancak genelde bakılınca söz konusu süreç, hem bütünü hem de parçayı "kurgulanabilen" bir düzen olarak yorumlamaktadır. Ve sorun, bu düzenin organizasyonu sorunu olarak görülmektedir. Bu görüşe göre, toplum adını verdiğimiz düzenin, bir organizasyonun genellikle sahip olacağı cinsten kesin sınırlara sahip olması gerekmemektedir. Çoğu zaman gevşek fakat daha yaygın bir düzende merkezi bir mevki işgal eden bir biriyle daha yakından ilintili bireylerden müteşekkil bir veya birkaç çekirdek olmalıdır. Bu anlamda, büyük toplum bünyesinde, mekânsal yakınlığın veya diğer bazı özel koşulların eseri olarak mensupları arasında daha yakın ilişkiler üreten özgül topluluklar doğmalıdır. Toplum denen düzen, sürü, kabile veya klan gibi üyeleri en azından bazı bakımlardan ortak amaçların merkezi yönlendirmesi altında hareket ettirilebilir. Aynı grup, bazı durumlarda, avcılık, göç veya kavga zamanlarında olduğu gibi, zaman zaman bir şefin yönetici iradesi altında bir organizasyon olarak işlerken, zaman zaman da, grubun gündelik işlerinin akışında olduğu gibi, talimatlara gerek olmaksızın, geleneksel kurallara riayet etmek suretiyle muhafaza edilen ve kendiliğinden doğan bir düzen olarak da işletilebilir. Bu cinsten değişik kısmi topluluklar çok defa çakışacak ve her birey, büyük toplumun bünyesinde var olan çeşitli organizasyonlar yanında, çok sayıda bu türden kendiliğinden doğan alt-düzenlerin veya kısmi toplulukların da bir üyesi olacaktır. Toplum olarak adlandırılan düzenin hükümsüz var olabileceği fikri, eğer bu gibi bir düzenin oluşumu için gerekli asgari kurallar onların yürütülmesi ile meşgul organize bir cihaz olmaksızın gözlenirse akla daha yatkındır. Bununla birlikte çoğu durumlarda, devletsiz dediğimiz toplumsal organizasyon söz konusu kurallara itaati temin için vaz geçilmez bir gerektir. Sadece tek bir ülke söz konusu olduğu sürece, metafiziksel anlamlar yüklenmiş "devlet" terimini dâhil etmenin hiçbir gereği yoktur. Yurttaşlık, sınırları belirli bir mekândan sınırları belirsiz bir mekâna taşınmalı ya da mekânsız bir bağlamla anlamlandırılmalıdır. Hareket eden bir politika izleyen daima hükümet organizasyonudur ve hükümetin gayet yeterli olduğu yerde "devlet" terimine sürüklenmek duruluğa yardımcı olmaz (Hayek 1996: 70-73). Çünkü Ernest Renan'ın söylemiyle uluslar ebedi olmayacak ve bir gün bitecek ve bu bitişin ardından da Avrupa Konfederasyonu ulusların yerini alacaktır (Aktar 2003: 77-80). Bu haliyle modern devletin kaybettiği işlevlerinin yanında yeni bir takım işlevler de kazanarak şimdiki zamanın büyük sermayesinin çıkarları ve gereklerine uygun yeni bir takım işlevler edinerek yeniden yapılanma sürecine girdiğini söyleyebiliriz. Kısacası, bir taftan

modern devletin aşınması söz konusu iken diğer taraftan modern devletin güçlü bir şekilde varlığını hissettirmesi, “aşınma” ve “işlev farklılaşması” süreçlerinin birlikte gerçekleştiğini (Erbaş 2001: 214) göstermekte ve bu göstergede de değişmeyen tek şeyin, modern devletin özel mülkiyeti güvence altına alarak çalışma hayatını kapitalist özelliklere göre düzenlediğidir. Modern devlet, uluslararası istikrarın sağlanması, belirsizlik risklerinin ortadan kaldırılması, yatırım planları, üretim ve pazarlama stratejileri açısından bu nedenle önemlidir. Modern devlet bu haliyle ağılandığı ve ulusal bir istikrara sahip olmadığı sürece küresel sermaye ile kendi ulusu arasında bir tampon olmaktan çok küresel sermayenin dayatmalarını yerine getiren kurumsal bir yapıya dönüşecektir. Avrupa topluluğu örneklemine baktığımız zaman Batı Avrupa’daki birlik sürecinin dinamiklerinin başında, modern devletlerin egemenliklerini bölgesel bir örgütlenme dolayısıyla korumak ve pekiştirmek gayreti içinde olduğunu görebiliriz. Bu yeni yapılanma süreçleriyle söz konusu modern devletler ulus üstü karar alma mekanizmaları geliştirirken bir taraftan da bu örgütlerden dolayı egemenliklerinde bir “aşınma” yaşamaktadırlar (Ertuğrul 1995: 16). Bu yeni yapılanma modelinde de değişmeyen tek şey, modern devletin özel mülkiyeti güvence altına alarak çalışma hayatını kapitalist özelliklere göre düzenlemesidir (Çınar 1993: 79). Her şeye rağmen modern devletin dünya ile ekonomik bütünleşme yolunu artırmaya gitmesi onun ortadan kalkacağı anlamına gelmemelidir. Çünkü olay ve olguların, kısmi değişikliklere uğrayarak, günümüz toplumlarını etkilemeleri bir dereceye kadar normaldir (Sinanoğlu, 2009: 76).

SONUÇ

Devlet ve yurttaşlık arasındaki ilişki oldukça eskiye dayanmakta ve bu anlamda da birey-devlet, birey-toplum ilişkisi önemli bir görünüm arz etmektedir. Bu nedenle, yurttaşlık ve devlet kavramları sosyal yapının sağlıklı işleme ve devlet düzeninin bozulmaması için önemli bir araç olma işlevine sahiptir. Her sosyal sistem toplumla çatışan, topluma yabancılaşan sorunlu bir birey yerine, toplumsal yapının işlemesine katkıda bulunan, katılımcı, sorumluluk sahibi bir birey tipini talep etmektedir.

Modern devlet modelinde devlet politikaları toplumu kurgulayan bireyleri toplumla uyumlu hale getirmek ve onları sosyo-politik çevrenin niteliğini yükseltecek bir tarzda sorumlu hatta yükümlü kılmak istemekte ancak son dönem liberal devlet anlayışı bunun aksine bireyi piyasada sahip olduğu pozisyona bağlı, tamamen piyasa merkezli sonuçlarla değerlendirmektedir. Böyle bir değerlendirme modern devlet anlayışının önemli bir unsuru olan bireyi devletin kurumları aracılığıyla birbirlerinin refahı için toplu yükümlülüklerle sahip oldukları bilincinden de uzaklaştırmaktadır. Söz konusu bilinç kaybının tabii sonucu ise toplumsal adaletsizliktir. Söz konusu adaletsizlik sosyal bölünmelerin önünü açarken toplu sadakat

ve bağıllıkla ilişkili olan devlet ve yurttaşlık kavramlarının içeriğini öncesinden farklı olarak değiştirmektedir.

İçerik değişimine uğrayan devlet ve yurttaşlık kavramlarına bağlı olarak bizler, devlet yerine hükümet kavramının güncel tutularak modern devletin ve onun yurttaşlık kavramının önemli bir değişimle küresel devletin bir federesi yapılmaya çalışıldığına tanık olmaktadır. Böyle bir tutuma göre devlet politikaları istikrarlı ve süreklilikleriyle varken hükümet politikaları sürekli değiştirilmeye uygundur. Bu da değişen devlet ve yurttaşlık fonksiyonunun hızlı işletilmesine olanak tanımaktadır. Bu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin şimdiki zamanda devlet politikası yerine neden sık sık hükümet politikası ifadelerini kullanıldığını da açıklamaktadır.

Günümüzde modern devletin yerine söz konusu yeni hükümet algısı, insanların bir birine yakınlaştığı iddia etmektedir. Ancak bu iddia güncel tarih açısından tartışmaya açıktır. Nedeni de açları ve tokları uzaklaştıran formülünde gizlidir. Bu formül, teknoloji ve ticaret aracılığı ile yakınlaştığı iddia edilen piramidin altındaki fakir insanların yaşadığı dünyayı iflasa sürüklemektedir. Bu süreç yukarıda dile getirilenlere ilaveten din ile de sıkı bir ilişkisi içindedir. Önemli bir toplamı ifade eden piramidin altındakiler, dinin kullanım biçimlerinden kaynaklanan farklılıklarla, yurttaşlık niteliğini bozucu yapılanmaların içine çekilmek istenmektedir. Çünkü dinler, insani ve ahlaki boyutuyla siyasal ve stratejik hedeflere ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Kısaca din, şimdiki zamanda şartların beslediği anlamıyla yurttaş bazında karşılaşılan yeni durumu meşrulaştıran önemli bir araçtır.

KAYNAKÇA

- GIDDENS, A., (2000), *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi*, (çev. Ümit Tatlıcan), Paradigma, Yayınları, İstanbul.
- AĞAOĞULLARI, M.-AKAL, C.-KÖKER, L., (1994), *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Yayınları, İstanbul.
- AKTAR, Cengiz, (2003), “Osmanlı Kozmopolitizminden Avrupa Kozmopolitizmine Giden Yolda Ulus Parantezi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C. 4, Milliyetçilik, (Ed. Bora, Murat Gültekingil), İletişim Yayınları, İstanbul. s. 77-80.
- ALTHUSSER, Louis, (2005), *Montesquieu Siyaset ve Tarih*, (çev. Ali Tümer tekin), İthaki, İstanbul.
- ALTHUSSER, Louise, (1989), *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (çev. Mahmut Özışık), İletişim Yayınları, İstanbul.
- AMİTTAY, Jacob Ben, (1983), *Siyasal Düşünceler Tarihi*, (çev. M. Ali Kılıçbay, L. Köker), Savaş Yayınevi, İstanbul.

- ARİSTOTELES, (2000), *Politika*, (çev. Mete Tuncay), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ARSEL İlhan, (1964), *Anayasa Hukuku (Demokrasi)*, Doğu Matbaacılık ve Ticaret, Ltd., Ankara.
- ARSLAN, Ahmet, (1994), *Felsefeye Giriş*, Vadi, Ankara.
- BAYRAKLI, Bayraktar, (2000), *Fârâbî'de Devlet Felsefesi*, Şehir Yayınları, İstanbul.
- BERLİN, Isaiah, (1999), "İdeal Arayış Üstüne", (çev. Mustafa Erdoğan), *Sosyal ve Siyasal Teori*, (Ed. Atilla Yayla), 2. bsk. , Siyasal Kitapevi, Ankara, s. 479-492.
- BİRSİN, Mehmet, (1994), *Maverdi'nin Devlet Anlayışı*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üni. , Sosyal Bilimler. Enstitüsü, Ankara, 2004.
- BOTTOMORE, Tom, (1987), *Siyaset Sosyolojisi*, (çev. Erol Mutlu), Teori Yayınları, Ankara.
- ÇINAR, MENDERES., (1993), "Küresel Sermaye ve Ulus-devlet Üzerine Etkileri" *Toplum ve Bilim*, Yaz/Güz, S. ,62., s. 78-94.
- DAVUTOĞLU, Ahmet; "Devlet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, IX, s. 234-240.
- DAHLA. ,Robert, (1996), *Demokrasi ve Eleştirileri*, (çev. Levent Kökler), Ankara.
- ERBAŞ, H., (2001), "Küreselleşme ve Ulus-Devletin "Aşınımı" Sürecinde Toplumsal Eşitlik/Adalet", *Doğu Batı Dergisi*, s. 213-225.
- ERÖZDEN, OZAN, (1997), *Ulus-devlet*, Dost, Ankara.
- ERTUĞRUL, K., (1995), "Globalleşme ve Ulus-devlet", *Mürekkep Kış/Bahar.*, s. 11-16.
- FİCHER, Joseph, (1994), *Sosyoloji Nedir?*, (çev. Nigün Çelebi), Atilla Kitapevi, Ankara.
- FOUCAULT, Michel, (2004), *Marx'tan Sonra*, (çev. Gökhan Aksoy), Çiviyazıları, İstanbul.
- GİDDENS, Anthony, (1980), *Studies in Social and Political Theory*, Hutchinson&Co. Ltd., New York.
- GÖKBERK, Macit, (1996), *Felsefe Tarihi*, Remzi, 8. bsk. , İstanbul.
- GÖZE, Ayferi, (1983), *Siyasal Düşünce Tarihi*, Fakülteler Matbaası.
- HANSON, E.-Ekiert, Grzegorz, (2003), *Time, Space, and Institutional Change in Central and Eastern Europe*, (Ed. Ekiert and Hanson), Cambridge.
- HAWTHORN, Geoffrey, (1976), *Enlightenment and Despair A History of Sociology*, Cambridge University Press, Cambridge.
- HAYEK Friedrich A., (1996), *Hukuk, Yasama ve Özgürlük Kuralları ve Düzen*, (çev. Atilla YAYAL), C. ,1, İş Bankası, Ankara.
- HELD, Devid-Mc LENNAN, Gregor, (1987), *The Idea of the Modern State*.
- HOBBS, Thomas, (1992), *Leviathan*, (çev. S. , Lim) ,Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- KARADAN, Mahmure, (2000), *Türkiye Sorunları*, S. ,38, Kasım, Ankara.
- KIŞLALI, Taner, (1995), *Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, İmge, 3. bsk. , Ankara.
- LİPSON, Leslie, (1984), *Demokratik Uygarlık*, (çev. ,Haldun Günalp), İş. ,Bankası Yayınları, 1. bsk. , Ankara.
- MAYO, H. B., (1964), *Demokratik Teoriye Giriş*, (çev. ,Emre Kongar), Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- MONTESQUIEU, (1998), *Kanunların Ruhu Üzerine II*, (çev. Fehmi Baldaş), Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- MOORE, Stanley, (1998), *Devlet Kuramı*, (çev. Cumhur Aytulun), Simge, İstanbul.
- NARLI, Nilüfer, (1998), *Demokrasinin Batı Avrupa ve ABD'de doğuşu ve Gelişmesi Süreci, İslam ve Demokrasi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınevi, Ankara.
- OKANDAN, Recai Galip, (1966), *Umumi Amme Hukuku*, Fakülteler Matbaası, İstanbul.
- OPENHEIMER, F., (1984), *Devlet*, (çev. A. Şenel, Y. Sabuncu), İstanbul.
- ÖMER Turan, (1998), *İslam ve Demokrasi*, Diyanet Vakfı Yayınları 291 Panel-ler Sempozyumlar Serisi, Ankara.
- ÖZÇELİK, Selçuk, (1984), *Anayasa Hukuku*, Beta, İstanbul.
- PARKINSON, C. NORTHCOTE, (1993), *Siyasal Düşüncenin Evrimi*, (çev. Mehmet Harmancı), Remzi, İstanbul.
- PİRENNE, Henri, (1983), *Orta Çağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (çev. Uygur Kocabaşoğlu), Alan Yayınları.
- PİRİŞTİNE, Hamdi, (Kasım 2004 - Ocak 2005), "Hegel'de ve Avrasyacı Düşün-cede Devlet, Din-Devlet İlişkisi ve Özgürlük", *Akademik Araştırmalar*, S., 23. ss. (195-217)
- Platon (Eflatun), (1998), *Devlet*, Üçüncü Basım, (çev. Sabahattin Eyuboğlu-M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- PRIENNE, Henri, (1983), *Ortaçağ Avrupası'nın Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (çev. Uygur Kocabaşoğlu) Alan Yayıncılık, İstanbul
- REDHEAD, Brain, (2001), *Siyasal Düşüncenin Temelleri*, (çev. Hikmet Özde-mir), Alfa, İstanbul.
- ROUSSEAU, Jean Jack, (1990), *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, (çev. N. İleri).
- SARIBAY, A., Yaşar, (1998), *Siyasal Sosyoloji*, Der Yayınları, 4. bsk. , İstanbul.
- SCHILLING, Kurt, (1971), *Toplumsal Düşünce Tarihi*, (çev. Nihal Önal) Var-lık, İstanbul.
- SİNANOĞLU, Ahmet Faruk, (2009) *Dil Bilgi ve Toplum Üzerine Düşünceler*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- SEVİNÇ, Akın, (2004), *Ütopya: Hayali Ahali Projesi*, Okuyanıs Yayınevi, İstanbul.

- SOROKİN,P. A., (1994), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (çev. M. R. Öymen), Kültür bakanlığı, Ankara.
- SWİNGEWOOD, Alan, (1998), *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Bilim ve Sanat, (çev. Osman Akınhay), Ankara.
- ŞENEL Aladdin, (1996), *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim ve Sanat, Ankara.
- ÜÇOK, Coşkun, (1967), *Siyasal Tarih*, (1789-1950), Başnur Matbaası, Ankara.
- WALLERSTAIN, İmmanuel, (1974), *The Modern World System, Capitalist Agriculture and and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century*, Academic Pres. New York.